

УДК 35.078.3

А. М. ПОДОЛЯКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 4(39), с. 5–8

Розглянуто основні методологічні підходи до визначення та розуміння сутності “інформаційного суспільства” як складного суспільно-політичного явища.

Найпростішим визначенням терміну “інформаційне суспільство”, напевно, є таке, в діяльності якого переважає виробництво і поширення інформації [4, 205]. Тобто інформація є товаром і має певну вартість. Розглянемо феномен інформаційного суспільства загалом та найхарактерніші особливості функціонування інформаційних суспільств у новітню добу.

Творці концепції інформаційного суспільства Лайон, Маруда, Тоффлер розрізняли три аспекти, що характеризують інформаційне суспільство. Перший: інформація — це знання. Звідси інформаційне суспільство є більш високою стадією порівняно з суспільством індустріальним. Другий: інформація — це достатньо суперечливий феномен. Скажімо, інколи подавати інформацію про себе, про свою діяльність, означає посилювати позиції своїх конкурентів, а то й ворогів. Третій: інформація часто є засобом приховування істинності. Тобто інформація — це далеко не завжди правда, точність, відкри-

тість. “Особливість інформаційного суспільства, — зазначає, зокрема, М. О. Булатов, — у тому, що навіть найбагатродніші досягнення культури набувають суто утилітарного значення, втрачають духовність. Інформаційне суспільство — це велика машина, в якій немає духу” [4, 206]. За усієї суперечливості такої думки, слід визнати наявність у ній значної частки істини, яку варто враховувати.

Автори короткого енциклопедичного словника “Філософія політики” розуміють теорію інформаційного суспільства як “футурологічний різновид доктрини “постіндустріального суспільства” [10, 265].

Термін “інформаційне суспільство”, на думку ряду авторів, у ХХ ст. замінив термін “постіндустріальне суспільство” [2]. Вважається, що вперше словосполучення “інформаційне суспільство” використав американський економіст Ф. Машлуп у 1862 р. у своїй праці “Виробництво і розповсюдження знань у Сполучених Штатах”.

З огляду на те, що в розвитку певних суспільств часто виокремлюють найхарактерніші, притаманні їм періоди, інформаційне суспільство як феномен можна пояснювати також і як “фазу історичного розвитку, суспільство, в якому накопичення й обробка інформації та виробництво інформаційного продукту виступає рушійною силою науково-технічного і культурно-освітнього прогресу” [3, 140].

Інформаційне суспільство вирізняється серед усіх попередніх принципово іншими за формою і специфікою особливостями, а головне — силою впливу на особистість, групу, соціум. Такий вплив є індивідуально-специфічним, функціонально-рольовим, спрямованим, стихійним (неспрямованим), прямим і непрямим. Нині, на нашу думку, саме два з таких впливів є помітно-вирішальними: спрямований і функціонально-рольовий. Перший, — спрямований, — робить акцент як на окремих людях, групах, так і конкретних якостях, які потрібно прищепити людині. А другий, — функціонально-рольовий, — це не що інше, як спеціальне нав’язування індивідууму відповідних соціальних цінностей і вчинків, можливих способів поведінки. Відомо, що в такий спосіб, наприклад, людям прищеплюються далеко не кращі зразки масової культури, ідеали суспільства споживання тощо. З кожним роком все більше інформаційних засобів і ресурсів використовуються саме для соціальної дезінформації людства.

В основі теорії інформаційного суспільства лежить думка (ідея), згідно з якою саме ті радикальні зміни, що відбуваються в продуктивних силах суспільства і в матеріальних основах життя людей, зумовлюють глобальну інформатизацію та комп’ютеризацію суспільного життя і приведуть навіть до створення планетарних інформаційно-технологічних систем. Відомий японський вчений, один з провідних теоретиків проблем інформаційного суспільства Й. Масуда саме так і назвав свою велику працю “Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство” (1983). Він вважає, що основу такого суспільства становитимуть: а) комп’ютерні

технології, що замінять або посилять розумову працю; б) перетворення інформаційної революції у нову виробничу силу; в) перетворення інтелектуального розвитку у провідну галузь економіки; г) формування суспільств, де функціонує “демократія участі” тощо.

Формування інформаційного суспільства — процес достатньо довготривалий і складний. Він пов’язаний з новим осмисленням і використанням інформації як соціального конструкту й інструменту функціонування суспільства. Наприклад, виникає проблема встановлення тотального контролю над окремими банками інформації. Головне ж, інформаційна продукція постає величезним владним ресурсом, тобто його концентрація в одних руках цілком природно може обумовити встановлення держав тоталітарного типу.

Дослідники в галузі інформаційного суспільства прогнозують, що нове (інформаційне) суспільство буде суспільством з ідеальними формами людських відносин, існуватиме на засадах синергетичної раціональності, яка замінить принцип вільної конкуренції.

Можна, однак, цілком погодитися з висновками українського дослідника А. М. Кузьменка, що нині, коли формується багатоплярний світ, принципово виникає потреба глибокого аналізу питань: а) характеру нових полюсів, що формуються у світовій політиці та економіці; б) характеру протиріч у центросиловій структурі світу; в) характеру відносин співробітництва, який ми розуміємо як узгодженість одразу багатьох компонентів взаємодії — аж до економічної і політичної інтеграції між цими полюсами; г) характеру моральності та змісту практики реалізації зовнішньої політики сучасними суб’єктами міжнародних правовідносин [5, 58].

Принципово важливо, звичайно, що в сучасному світі завдяки небувалому зростанню ролі і значення інформації формується і нове світове комунікативне співтовариство. Близькість стосунків окремих держав обумовлюється зовсім не їх географічним положенням, але тим, наскільки щільно вони сполучені інформаційними зв’язками і ка-

налами. Зрозуміло, що відсутність таких зв'язків і каналів, у свою чергу, обумовлює відокремленість культурної, економічної та інших сфер життєдіяльності цих держав.

Завдяки обігу інформації, формуванню інформаційного суспільства, нового характеру набувають відносини між країнами світу в цілому та, зокрема, такі різновиди цих відносин, як добросусідство, партнерство, суперництво, протистояння (конфронтація). Тобто характеристика міждержавних відносин може зміщуватись відповідно до структури чотирьохрівневої класифікації таких відносин, які є принципово різними, але саме вони визначають геополітику держав.

Інформація відіграє вирішальну роль у дипломатичній діяльності, у поширенні масової культури, призводить навіть до світових інформаційних війн. “Новий тип світових війн, — пише російський дослідник Ю. Петухов, — здійснюється під дезінформаційними гаслами на зразок “боротьба з міжнародним тероризмом”, “боротьба з нерозповсюдженням ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї”, політика знищення тоталітарних режимів і демократизація країн колишнього Східного Блоку і країн Третього світу” [8, 131].

“У понятті “інформаційне суспільство”, — пишуть окремі автори довідника з політології, — стрижневим є управлінський аспект розвитку сучасного суспільства в цілому” [6, 261]. Більше того, і в самому управлінні чи не визначальним елементом є інформація, на підставі якої, за рахунок якої і приймаються відповідні рішення. За цієї об'єктивної ситуації для відповідного суспільного розвитку фактично вирішальне значення мають сучасні інформаційні технології. Тобто в інформаційному суспільстві, щодо управління, істотне значення відіграє не лише кількість інформації, а й також і її зміст. Йдеться про семантику (наповненість) інформації, що, по суті, є більш складним, ніж кількісний показник.

Розмірковуючи над проблемою інформаційного суспільства, варто брати до уваги два аспекти сутності прояву (функції) інформації.

По-перше, інформація — це дієвий механізм здійснення суспільних змін, перетво-

рень. Тому значною мірою інформацію слід розглядати не лише в цілому, а й в контексті конкретного суспільства.

По-друге, інформація передусім трансформує політичну систему суспільства, видозмінює її. Тут дається взнаки її інфологічна підсистема, яка складається із знань, ідей, уявлень, фантазій, правил, дій, вірувань, сподівань тощо. Система знань при цьому постає як єдине і вирішальне місце прийому і накопичення інформації. З появою комп'ютерних систем стало зрозумілим, що інфологічна підсистема є і в них, а не лише у людини. При цьому для комп'ютерів були створені спеціальні носії інформації: диски, стрічки, барабани і т. ін. [9, 241].

Проблеми інформаційного суспільства впродовж кінця ХХ — початку ХХІ ст. предметно досліджують Д. Белл, З. Бжезінський, Д. Нейсбіт, А. Кінг, Е. Тоффлер, Б. Ланв'є, Е. Сміт, Д. Плевник та багато інших політологів, соціальних психологів тощо. Крім самого поняття “інформаційне суспільство”, дослідники все частіше переймаються проблемою “інформаційна революція”, вважаючи останню явищем загальноцивілізаційного характеру, що впливає на життя людей не лише у високорозвиненому суспільстві, а й у будь-якому іншому. Вони пов'язують його з нечуваним досі інформаційним потоком, що надзвичайно впливає на світове суспільство. У зв'язку з цим виникло складне і суперечливе явище: з одного боку, інформація небачено розширила пізнавальні та інші можливості людини, а з другого, виникає проблема, пов'язана далеко не з позитивним впливом інформації на психіку людини. Інформація, якщо вона не контролювана людиною, здатна радикально змінювати психологічні, соціально-духовні цінності та орієнтації людини. Отже, духовне життя людей може піддаватися великим негативним впливам.

Вочевидь, розв'язання проблем потрібно шукати на шляху глибокого аналізу базових концепцій, що торкаються співвідношення особистості і мас, враховують ступінь розвитку і розширення свободи людини, використання інформації як засади об'єктивного

політичного аналізу, моделювання і прогнозування політичної діяльності та т. ін.

Е. Сміт, зокрема, вважає, що створення глобальної інформаційно-комунікативної мережі нині є “становим хребтом сучасної цивілізації”. Хоча така мережа породжує і великі проблеми між тими, хто керує, і тими, ким керують. Тобто, маємо проблеми у комунікативній сфері.

І все ж, у формуванні інформаційного суспільства цілком можливим є виокремлення таких унікальних чинників суспільного розвитку, які людство донедавна не знало, насамперед — колосальна демократизація суспільного життя у його внутрішньополітичних масштабах; створення наднаціональних структур на зовнішньополітичному рівні, що природно змінює геополітичні процеси, відносини між державами. Цими факторами і маємо, вочевидь, перейматися у практичній оцінці феномену “інформаційне суспільство”.

Література

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. — М.: ВЛАДОС, 1994. — 336 с.

2. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / Глав. науч. ред. и сост. С. Ю. Солодовников. — Мн.: МФЦП, 2002. — 1008 с.

3. Бондар Ю. В. Енциклопедія для видавця та журналіста / Ю. В. Бондар, М. Ф. Головатий, М. І. Сенченко. — К.: МАУП, Книж. палата України. — К.: ДП “Видім “Персонал”, 2010. — 400 с.

4. Булатов М. О. Філософський словник / М. О. Булатов. — К.: Стилос, 2009. — 575 с.

5. Діалог цивілізації чи Четверта світова війна // Матеріали п'ятої Всесвітньої конф., Київ, 28 травня 2006 р. — К.: МАУП, 2007. — 284 с.

6. Обушний М. І. Політологія: Довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач; За ред. М. І. Обушного. — К.: Довіра, 2004. — 599 с.

7. Олійник А. Ю. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусаров, О. Л. Слюсаренко. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 176 с.

8. Петухов Ю. Д. Четвертая Мировая. Вторжение. Хроника оккупации Восточного полушария / Ю. Д. Петухов. — М.: Метагалактика, 2004. — 416 с.

9. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.

10. Філософія політики: Короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко та ін. — К.: Знання України, 2002. — 670 с.

Формування інформаційного суспільства — складний, об'єктивно-історичний процес. Прояви інформаційного суспільства багатоаспектні і багато в чому суперечливі.

Формирование информационного общества — сложный, объективно-исторический процесс. Проявления информационного общества многогранны и во многом противоречивы.

The information society formation is a complex objective-historical process. Manifestations of the information society are multifaceted and largely contradictory.

Надійшла 25 вересня 2013 р.